

annual regional
**RULE OF
LAW FORUM**
for south east europe

Šesti godišnji regionalni forum o vladavini prava u Jugoistočnoj Evropi

22. i 23. mart 2019.
Dubrovnik, Hrvatska

Izveštaj

1. Uvod

Šesti regionalni forum o vladavini prava u Jugoistočnoj Evropi održan je 22. i 23. marta 2019. godine u Dubrovniku, u Hrvatskoj.

Forum, koji su osnovali AIRE centar i organizacija Civil Rights Defenders, pruža platformu za unapređenje sprovođenja Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP) širom Jugoistočne Evrope. Cilj Foruma jeste da se ohrabri regionalna saradnja u jačanju vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, kao i da se pruži pomoć zemljama jugoistočne Evrope u procesu EU integracije.

U žiži pažnje šestog Forum-a bila su prava deteta, što je tema koja otvara mnogobrojna pitanja za diskusiju i kojoj su posvećeni mnogi članovi EKLJP.

Na Forumu su bile predstavljene Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Kosovo, Severna Makedonija, Crna Gora i Srbija. Među učesnicima su bile sudije Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), predsednici i sudije nacionalnih vrhovnih sudova i ustavnih sudova, direktori akademija i institucija za obuku u pravosuđu, zastupnici država pred ESLJP, predstavnici nevladinih organizacija (NVO) i istaknuti pravni stručnjaci. Forum je organizovan uz podršku vlade Ujedinjenog Kraljevstva i Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA) i Fondacije „Konrad Adenauer“.

Tokom jednog i po dana vođene su panel-diskusije, organizovane interaktivne radne grupe i seminari, što je sve omogućilo učesnicima da se međusobno sastaju i komuniciraju jedni s drugima.

2. Pregled dnevnog reda Forum-a

Organizatori Forum-a **Biljana Brejtvajt** (*Braithwaite*), programski menadžer za Zapadni Balkan i programski menadžer AIRE centra, i **Goran Milić**, direktor za Evropu organizacije *Civil Rights Defenders*, izrazili su dobrodošlicu svim učesnicima tog događaja.

Potom su usledila uvodna izlaganja uvaženih gostiju, koji su se smenjivali jedan za drugim: sudija **Linos-Aleksandar Sicilijanos** (*Linos-Alexandre Sicilianos*), potpredsednik ESLJP; **Mato Arlović**, sudija Ustavnog suda Hrvatske, i **Hartmut Rank**, direktor Programa za vladavinu prava u Jugoistočnoj Evropi u Fondaciji „Konrad Adenauer“.

Časni sudija Lord Rid (*Reed*) (*The Right Honourable Lord Reed*), zamenik predsednika Vrhovnog suda Ujedinjenog Kraljevstva, održao je glavni govor.

U prvom panelu, čiji je moderator bio **sudija Sicilijanos**, učestvovalo je šest sudija i bivših sudija ESLJP – **Darian Pavli** (Albanija), **Ljiljana Mijović** (Bosna i Hercegovina), **Ksenija Turković** (Hrvatska), **Ivana Jelić** (Crna Gora), **Jovan Ilievski** (Severna Makedonija), **Branko Lubarda** (Srbija).

Nuala Mol (*Mole*), viši pravni ekspert i osnivač AIRE centra, bila je moderator drugog panela, u kojem su učestvovala trojica bivših sudija ESLJP – **Ledi Bjanku** (*Bianku*) (Albanija), **Nebojša Vučinić** (Crna Gora), **Dragoljub Popović** (Srbija), kao i profesorka **Anja Zajbert-For** (*Anja Seibert-Fohr*) s Pravnog fakulteta Univerziteta u Hajdelbergu.

Paneli su se bavili pravima deteta u regionalnoj sudskoj praksi ESLJP, u privatnom i javnom pravu, izazovima koji predstoje Evropskom sudu za ljudska prava i domaćim sudovima, novijim tendencijama u zaštiti prava dece u Evropi i pitanjima koja su pokrenuta u radu radnih grupa.

Katarina Harbi (*Catharina Harby*), viša pravna konsultantkinja u AIRE centru, predstavila je podelu svih učesnika na šest radnih grupa. U težištu rada svake grupe bio je neki drugi aspekt, a sve radne grupe su razmotrile pitanja posebno značajna za region, što će biti podrobnije objašnjeno u nastavku teksta. Sve grupe su na zajedničkom zasedanju, na kome su učestvovali svi učesnici, iznele zaključke koje su donele.

Forum je završen tako što su sažeti svi doneti zaključci.

3. Uvodna izlaganja

Sudska praksa ESLJP u odnosu na decu veoma je obimna i bavi se raznim članovima i protokolima po Konvenciji. Sve zemlje ovog regiona uvele su kako UNCRC, tako i EKLJP u svoj unutrašnji pravni poredak kao ono što je preneto iz međunarodnog prava. To što postoji pravna zaštita po osnovu konvencija nije, međutim, samo po sebi dovoljno da bi bile izvršene sve obaveze koje postoje. Kada je reč o deci, posebno je važno da zaštita prava dece ne bude teorijska i iluzorna nego praktična i delotvorna. Treba dalje raditi na tome da se obezbedi puna zaštita za decu.

Biljana Brejtvejt
rukovodilac programa za Zapadni Balkan u AIRE centru

Države moraju obustaviti svako nasilje i diskriminaciju prema deci i moraju obezbediti uslove za garantovanje prava dece. Sudovi moraju shvatiti kako da se u predmetima u kojima sude zaista rukovode najboljim interesima deteta i da te interese ostvare. I dalje postoje prepreke. Ovaj forum pruža izvanrednu mogućnost da se razmotre neka pitanja koja pogađaju decu, uključujući nasilje u porodici, trgovinu ljudima, pitanja azila i pitanje pristupa pravdi.

Goran Miletić
direktor za Evropu u organizaciji Civil Rights Defenders

Najbolji interesi deteta su trojaki: prvo, suštinsko pravo deteta da njegovi interesi budu potvrđeni i naglašeni predstavlja primarnu brigu. Drugo, ako se određena pravna norma može tumačiti na različite načine, onda treba odabratи ono tumačenje koje najdelotvornije služi najboljim interesima deteta. Treće, kad god neka odluka utiče na konkretno dete ili grupu dece, proces odlučivanja mora obuhvatiti i procenu pozitivnog ili negativnog uticaja te odluke na decu. Obrazloženje odluke mora posvedočiti da su prilikom donošenja odluke bili izričito uzeti u obzir najbolji interesi deteta.

Podnosioci predstavki pred ESLJP mogu biti roditelji dece ili sama deca, a u svakom od tih slučajeva primenjuje se pojam najboljih interesa, bez obzira na to ko je podnositelj predstavke. Utvrđivanje najboljih interesa deteta predstavlja izazov i interesi mogu biti veoma različiti u naizgled sličnim situacijama. Dokazi koji se moraju uzeti u obzir kada se utvrđuju najbolji interesi deteta obuhvataju detetov pol, uzrast, karakteristike ličnosti, zrelost i kulturni identitet. Takođe su važni i bezbednost deteta, da li je nad njim vršeno fizičko ili mentalno nasilje, ima li povrede, da li je zlostavljan, seksualno uznemiravano, da li je bilo žrtva siledžijskog ili ponižavajućeg postupanja; podjednakno je važna i ranjivost deteta o kome je reč, to da li ono pripada nekoj manjinskoj grupi, da li je tražilac azila ili izbeglica ili je možda žrtva nasilja ili trgovine ljudima.

Sudija Linos-Aleksandar Sicilijano
potpredsednik ESLJP

Deca su budućnost društva. Ona zaslužuju našu brigu i staranje i zaštitu koju im pružamo kao roditelji, kao građani i kao sružavljeni. Država ima negativne i pozitivne obaveze. Negativni aspekt zabranjuje mešanje države u porodični život osim u slučajevima koji su propisani zakonom. Pozitivni aspekt nalaže državi da vodi brigu o porodičnom životu. Ustavni sud zahteva da sva ta prava budu uzeta u obzir i da se preduzmu mere za ostvarenje svih tih jemstava. Primena Haške konvencije u pojedinačnim slučajevima otmice deteta prilikom rešavanja o pitanju vraćanja deteta može biti složena. Sve institucije koje su uključene u proceduru moraju u svakom trenutku uzimati u obzir najbolje interese deteta.

Mato Arlović
sudija Ustavnog suda Hrvatske

Prava deteta obuhvataju mehanizme zaštite za najranjivije pripadnike našeg društva. U predmetu *Sahin protiv Nemačke*¹ ESLJP je saopštio da Evropska konvencija utvrđuje osnovno ljudsko pravo, po kome deca svuda, bez diskriminacije, imaju pravo na opstanak, na razvoj svih svojih potencijala, zaštitu od štetnih uticaja, zaštitu od zlostavljanja i eksploracije i pravo da budu u mogućnosti da u potpunosti učestvuju u porodičnom, kulturnom i društvenom životu. Sama zaštita o kojoj je reč pruža se kroz standarde zdravstvene zaštite, obrazovanja, pravnih i socijalnih usluga. Visoke strane ugovornice imaju obavezu da razvijaju i sprovode politiku u svetu najboljih interesa deteta saglasno članu 3. Konvencije UN o pravima deteta (UNCRC). Jedino ona društva koja delotvorno čuvaju svoju decu mogu imati svetlu budućnost.

Hartmut Rank
Fondacija „Konrad Adenauer“

4. Ključni govor časnog sudije Lorda Rida, potpredsednika Vrhovnog suda Ujedinjenog Kraljevstva

Prvo, za većinu ljudi ništa nije važnije od njihove dece. Oni istinski brinu za zdravlje i bezbednost svoje dece, kao i za njihovo obrazovanje i vaspitanje. Budućnost svih naših društava zavisi od dece koja u tim društvima rastu.

Dруго, mnogi odrasli ljudi koji nemaju decu žarko žele da ih imaju. To takođe može biti predmet interesovanja države. Ona ekstenzivno uređuje, na primer, lečenje steriliteta, zakon o usvajanju dece (pa se tako bavi, na primer, pitanjem da li istopolni parovi mogu usvojiti dete), kao i pitanje pristupa bankama sperme.

Treće, svaki odrastao čovek koji biva svedok dečje patnje saoseća s napačenim detetom. Emocije koje po-buduje dečja patnja mogu pokrenuti moćne sile u čoveku. Međutim, isto tako kadri smo da se oglušimo o patnje dece, da ih odbacimo od sebe. Događaji širom Evrope u minulom veku pokazali su kako političke ideologije mogu navesti ljudе na to da zaborave da je ljudskost ono što je svima nama zajedničko. Ni danas nemamo razloga da se predamo samozadovoljstvu i smatramo da je dovoljno ono što je postignuto. Sviše je lako zatvoriti oči pred dečjim siromaštvom ili oglušiti se o patnju imigrantskih i izbegličkih porodica. Saosećanje prema onima koji pate ponekad se povlači pred našom sruvošću i hladnoćom.

Deca su u žiji većine naših javnih diskusija. U javnom životu naših društava neprestano se raspravlja o pitanjima koja se odnose na postupanje prema deci; ta pitanja stalno razmatraju i naši zakonodav-

1 *Sahin v. Germany*, 8. jul 2003.

ci. Svejedno da li kao sudije odlučujemo u parničnim sudovima, krivičnim sudovima, upravnim ili ustavnim sudovima – svi mi moramo da se bavimo pitanjima koja se odnose na postupanje prema deci.

Kada se bavimo takvim pitanjima, mi se kao sudije oslanjam na vrednosti koje su duboko ukorenjene u našim društвима – vrednosti koje su zasnovane na našoj zajedničkoj evropskoj kulturnoj tradiciji. Ovde posebno imam na umu ideju da prema nama, kao ljudskim bićima, drugi ljudi treba da postupaju kao prema onima koji u sebi nose urođeno dostojanstvo; takođe imam na umu ideju da je svima nama zajednička ljudskost, iz koje proističu i prava i obaveze, uključujući i prava dece i obaveze koje imamo prema deci.

Nema ničeg novog u toj mojoj misli. U presudi jednog engleskog suda izrečenoj 1803. godine, u jeku napoleonskih ratova, sud je morao da rešava pitanje za koje bismo danas pomislili da je veoma savremeno: da li država ima obavezu da pruži finansijsku pomoć i podršku imigrantskoj porodici – ženi sa četvoro dece koju je napustio njen muž Nemac, pa ta žena i njena deca žive u siromaštvu. Lord, vrhovni sudija, tada je rekao:

“Kada je reč o tome da ne postoji pravna obaveza da se izdržavaju siromašni stranci ... zakon ljudskosti, koji prethodi svim našim pozitivnim propisima, obavezuje nas da im pružimo pomoć i spasemo ih od gladovanja”²

Zakon ljudskosti se danas izražava kroz ono što nazivamo ljudskim pravima. Naše zemlje su im pružile pravni izraz i obavezale se da će ih poštovati time što su pristupile Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i što su osnovale Evropski sud za ljudska prava, koji daje autoritativne smernice za tumačenje i primenu tih prava. Međutim, na kraju krajeva, prava po Konvenciji tek kroz nacionalne sudove mogu postati stvarna i delotvorna. Prevashodno su domaće sudske te koje su u najpovoljnijem položaju da donose neophodne presude.

Iako se način na koji ESLJP tumači Konvenciju tokom vremena razvija u svetlu događaja koji se zbivaju u našem društvu, ipak sama činjenica da danas ima znatno više sudske prakse nego ranije svedoči o tome da je domaćim sudijama danas lakše da nađu smernice kada odlučuju o slučajevima koje imaju pred sobom. Važnost da oni preuzmu tu odgovornost i sama je postala jasnija jer je načelo supsidijarnosti dobilo sve više na značaju i poznatosti u sistemu Konvencije. Evropski sud za ljudska prava u više navrata je pokazao spremnost da se prikloni proceni koju su domaći sudovi izneli o načinu na koji se njihova država povezuje Konvenciji, pod uslovom da je domaći sudija identifikovao relevantna načela Konvencije i savesno uložio napor da ta načela primeni na činjenice koje ima pred sobom. Kao što je Evropski sud jasno stavio do znanja u jednom broju presuda koje je doneo³ – što je viši kvalitet razmatranja pitanja po Konvenciji na nacionalnom nivou, to je veća verovatnoća da će se ESLJP prikloniti stavovima domaćih vlasti. Ako domaći sudovi obavljaju svoj zadatak, zahtev koji je utvrđen u Konvenciji – da podnosioci predstavke moraju iskoristiti sve domaće pravne lekove pre no što se obrate Strazburu – treba da obezbedi da domaći sudovi ostanu primarna mesta za tumačenje i primenu Konvencije. Rezultat svega toga je sistem koji neguje kulturu zaštite prava na nacionalnom nivou i podleže jemstvima koja pruža mogućnost pristupa Evropskom суду за ljudska prava, koji ima nadzornu nadležnost.

² R. v. Inhabitants of Eastbourne (*Kruna protiv stanovnika Izborna*) (1803) 4 East 103.

³ Na primer, *Animal Defenders International v United Kingdom* (2013) 57 EHRR 21; *Satakunnan v Finland* (2018) 66 EHRR 8, stavovi 192-196; i *Garib v Netherlands* (2018) 66 EHRR 29, stav 138.

5. Glavne diskusije i zaključci

5.1. Panel-diskusija sa sudijama iz Suda u Strazburu

Prva panel-diskusija bavila se pravima deteta u tekućoj sudskoj praksi ESLJP u predmetima iz regiona, u domenu javnog i privatnog prava.

Sudija Pavli, iz Albanije, ukazao je na dva slučaja otmice deteta – *Bajrami protiv Albanije*⁴ i *Ćama protiv Albanije i Italije*,⁵ od kojih je jedan pokrenut pre nego što je Albanija ratifikovala Hašku konvenciju o otmici dece, a drugi nakon što je Albanija tu konvenciju ratifikovala. Albanija u poslednje tri decenije beleži visok nivo kretanja stanovništva, imigraciju u Albaniju i emigraciju iz Albanije. Takve situacije mogu prouzrokovati složene sukobe koji imaju kako pravne, tako i praktične posledice. Podnosiocima predstavke treba pružiti pomoć u obavljanju administrativnih postupaka u zemlji u kojoj se dete nalazi.

Sudija Mijović iz Bosne i Hercegovine (ranije je bila sudija ESLJP), izjavila je da je jedini slučaj protiv države Bosne i Hercegovine po članu 8. bio slučaj *Šobota-Gajić protiv Bosne i Hercegovine*.⁶ U tom slučaju su utvrđene smernice za domaće sudove. Sudovi moraju pristupati takvim predmetima s visokim nivoom osetljivosti. I dalje su potrebna poboljšanja. Trenutno nema drugih slučajeva nalik tome pred ESLJP. Trebalo bi da cilj bude to da se omogući da se takvi predmeti otkriju u unutrašnjem pravnom poretku i da se pruži mogućnost deci da se sama pojave kao podnosioci predstavki. Ovde nije samo reč o tome da se takve povrede prava ne događaju u Bosni i Hercegovini.

Sudija Turković iz Hrvatske istakla je da na Hrvatsku otpada više od polovine svih predmeta u regionu po tom osnovu. U tim predmetima radilo se o očinstvu, testiranju DNK, zaštiti od nasilja u porodici, nasilju dece prema drugoj deci i nemogućnosti roditelja da ostvari kontakt s detetom. U svakom pojedinačnom slučaju uzimani su u obzir najbolji interesi deteta. Bila je uzeta u obzir i činjenica da iako se detetu mora pružiti mogućnost da se njegovi stavovi čuju, to ne može predstavljati veto. Moraju se uvek uzeti u obzir sve okolnosti.

4 *Bajrami v. Albania*, 12. decembar 2006.

5 *Qama v. Albania and Italy*, 8januar 2013.

6 *Šobota-Gajić v. Bosnia and Herzegovina*, 6. novembar 2007.

Sudija Jelić iz Crne Gore obratio se forumu upućujući na predmet *Mijušković protiv Crne Gore*.⁷ U tom predmetu je ESLJP konstatovao da ponovno spajanje roditelja i deteta koje je izvesno vreme živilo s drugim roditeljem možda neće moći da nastupi odmah i bez neophodnih priprema. Međutim, nema dokaza da se bilo kakvim pripremnim aktivnostima tog tipa može objasniti kašnjenje vlasti u datom predmetu. Sudija Jelić je potom naglasio osetljivu prirodu prava dece, uloge intervencionizma države i prirodu Konvencije kao život instrumenta.

Sudija Ilievski iz Severne Makedonije govorio je o dva slučaja koja su pred ESLJP vođena protiv Severne Makedonije u oblasti prava dece. U predmetu *Mitovi protiv Makedonije*⁸ ESLJP je saopštio da odnos babe i dede sa unukom zaslužuje po svojoj prirodi, generalno uzev, niži nivo zaštite nego odnos između roditelja i dece. U tom slučaju ESLJP je stao na stanovište da domaći organi nisu učinili sve što je bilo u njihovoj nadležnosti i moći da osiguraju prava podnositelja predstavke. U predmetu *Mitrova i Savić protiv Makedonije*⁹ podnositeljke predstavke bile su majka i kćerka. Nakon što je u više navrata odbila da dopusti ocu da se sastane sa svojom kćerkom uprkos odlukama sudova, majka je bila osuđena i izrečena joj je uslovna kazna zatvora. Međutim, majka je nastavila da sprečava oca da vidi kćerku i zbog toga je protiv nje ponovo pokrenut krivični postupak, ponovo joj je izrečena osuđujuća presuda i osuđena je na tri meseca zatvora. Podnositeljke predstavke su se pritužile Sudu u Strazburu zbog kazne zatvora koja je izrečena majci, kao i zbog toga što Centar za socijalni rad nije utvrdio pravo majke da se tokom nekoliko meseci dok je boravila u zatvoru vidi s kćerkom niti da se vidi s njom odmah pošto je izašla iz zatvora i zbog toga što je Vrhovni sud svojom presudom ukinuo starateljstvo. ESLJP u datom slučaju nije ustanovio povredu člana 8. U razmatranju su prvenstveno uzeti u obzir najbolji interesi deteta.

Sudija Lubarda iz Srbije pokrenuo je pitanja utvrđivanja očinstva, identiteta deteta, spajanja porodica, roditelja koji traže da znaju sudbinu svoje dece i pozitivnih obaveza države. Sudija Lubarda je istakao da je Srbija, pored toga što je ratifikovala Konvenciju UN o pravima deteta, ratifikovala i Istanbulsku konvenciju. Sudija Lubarda je naglasio važnost supsidijarnosti, naročito u slučajevima koji se tiču dece, budući da su tu nacionalne vlasti u poziciji da procenjuju sve okolnosti.

Druga panel-diskusija bavila se pitanjima koja su pokrenuta u radu radnih grupa, sudskom praksom po Konvenciji, izazovima koji predstoje Evropskom суду за ljudska prava i domaćim sudovima, kao i najnovijim tendencijama u zaštiti prava dece u Evropi.

Ledi Bjanku je ukazao na to da se deca uglavnom doživljavaju kao primaoci pravde koja se izriče, a ne kao akteri na sceni. Pritom se pozvao na *Pismo mladom čoveku*,¹⁰ lorda Pitera Džeksona (Peter Jackson), sudije Visokog suda Ujedinjenog Kraljevstva, koji je sudsku odluku o prebivalištu doneo u obliku pisma upućenog mlađem čoveku o kome je reč, koji se nalazio u središtu predmeta u kome se radilo o tome da li će mladić živeti sa svojom majkom u Ujedinjenom Kraljevstvu ili sa svojim ocem u inostranstvu. Profesor Bjanku je govorio i o pitanjima supsidijarnosti i kašnjenja, izjavivši da u trenutku kada neki slučaj konačno dođe pred ESLJP, dete o kome se radi već može postati punoletno tako da se menja celokupna percepcija svih pitanja koja su tu značajna. U samom ESLJP slučajevi koji se odnose na decu imaju neposredni prioritet.

Dragoljub Popović je ukazao na teškoće koje iskrasavaju u slučajevima u kojima se radi o deci čiji roditelji žive u različitim zemljama koje imaju različite životne standarde, različite tradicije, različita verska uverenja. On je takođe ukazao na teškoće koje nastaju protokom vremena, posebno u slučajevima u kojima se radi o deci. Haška konvencija zahteva izuzetno brz pristup kako bi dete moglo biti vraćeno odmah i bez odlaganja.

7 *Mijuskovic v. Montenegro*, 29. septembar 2010.

8 *Mitovi v. Macedonia*, 16. april 2015.

9 *Mitrova and Savik v. Macedonia*, 11. februar 2016.

10 *Re A (Letter to a Young Person)* [2017] EWFC 48.

Nebojša Vučinić je izjavio da postoje različiti načini za procenu najboljih interesa deteta. Sudije koje donose odluke o deci moraju pokazati da aktivno uzimaju u obzir najbolje interes deteta kada donose te odluke, što podrazumeva i to da treba saslušati i ispitati samo dete. Osim toga, države imaju pozitivne obaveze. Domaći sudovi moraju reagovati brzo i bez odlaganja u oblasti zaštite prava dece. Moraju postojati odgovarajuća saradnja i dijalog između Vrhovnog i Ustavnog suda, s jedne strane, i nižih sudova, s druge strane. Sada postoji i dodatno veoma korisno sredstvo za sudove – postupak po savetodavnom mišljenju po Protokolu 16. uz Konvenciju.

Anja Zajbert-For pozvala se na značajan korpus sudske prakse ESLJP u kome se objašnjavaju i izvršavaju prava dece. Ona je naglasila da uprkos toj čvrstoj osnovi, sve to ostaje prazna ljuštura ako se ne ostvaruje na domaćem nivou. EKLJP mora biti integrisana u unutrašnje pravo. Možda je za to potrebna alatka u ustavnom pravu kako bi se to postiglo. Moglo bi biti utvrđeno da su deca nosioci prava. Roditelji i deca mogu imati različite predstave o tome šta je najbolje za dete.

Nuala Mol je naglasila da član 53. EKLJP nalaže da ESLJP proceni da li je presuda koju država donosi usklađena s njenim drugim međunarodnim obavezama koje je preuzrela.

5.2. Radne grupe

5.2.1. Radna grupa 1A: Sudije iz regionala i sudije iz Evropskog suda za ljudska prava – Deca i država – dužnost države da zaštiti decu od nanošenja patnje i štete, da pruži alternativnu negu i staranje i mesto dece u krivičnopravnom sistemu

Moderatori: Nuala Mol, viši pravni ekspert i osnivač, AIRE centar, i Nebojša Vučinić, bivši sudija ESLJP

Prva radna grupa razmotrila je dužnost države da zaštiti decu od nasilja i drugih vidova štete i bola, i takođe se bavila supstancialnim i procesnim aspektima preuzimanja dece na staranje ili obezbeđivanja smeštaja za decu. Sudije su opisale kako se od njih tražilo da pohađaju specijalizovane kurseve obuke da bi bili sposobljeni da odlučuju o izmeštanju dece iz njihovih porodica. Opisali su frustracije koje su osećali kada su imali posla s decom koja još nisu dosegla uzrast krivične odgovornosti, a optužena su za izvršenje posebno teških krivičnih dela, i govorili su o tome kako je nasleđe jugoslovenskog pravnog sistema u toj oblasti otvorilo pravnu prazninu. Ova grupa je takođe razmatrala pitanje prava dece čiji su roditelji u zatvoru.

5.2.2. Radna grupa 1B: Sudije iz regionala i sudije Evropskog suda za ljudska prava – Deca u pokretu – deca i trgovina ljudima, migracije i azil

Moderatori: Ledi Bianku, bivši sudija ESLJP, i Markela Papaduli (Markella Papadouli), koordinatorka za parnični postupak u Evropi, AIRE centar

Radna grupa je počela tako što je razmotrila pitanja koja se odnose na spajanje porodica i zabranu ulaska na teritoriju neke zemlje, a pritom su hrvatski predstavnici predložili sopstvena iskustva u vezi sa svim složenostima koje ta oblast donosi. Potom se prešlo na pitanje deportacije i prinudnog udaljenja, kao i problem dece tražilaca azila u pratnji ili bez pratnje, a Grupa je vodila diskusiju o mnogobrojnim slučajevima, uključujući slučajeve *M i ostali protiv Bugarske*,¹¹ *Mushadžijeva protiv Belgije*¹² i *Rahimi protiv Grčke*.¹³ Neformalno udaljenje dece s granica jedne države, a da nije vođen odgovarajući postupak, čemu pribegavaju vlade u regionu, identifikованo je kao nerešeno pitanje, kao što su nerešen problem i regionalni pristupi proceni uzrasta i pritvoru dece u slučajevima imigracije. U tim diskusijama bilo je govora i o radu Frontexa u Hrvatskoj i EUROCAC-a u Bosni i Hercegovini. Grupa je takođe raspravljala

11 *M. and Others v. Bulgaria*, 26. jul 2011.

12 *Muskhadzhiyeva v. Belgium*, 19. januar 2010.

13 *Rahimi v. Greece*, 5. april 2011.

o pitanju dece izbeglica, dece koja su izložena riziku od trgovine ljudima i dece koja su žrtve trgovine ljudima, a razmotreni su i slučajevi kao što je *S. M. protiv Hrvatske*.¹⁴

5.2.3. Radna grupa 1C: Sudije iz regionala i sudije Evropskog suda za ljudska prava - Deca, njihove porodice i privatno pravo - starateljstvo, atične porodice, preseljenje i otmica deteta

Moderatori: Dragoljub Popović, bivši sudija ESLJP, i Ana Vilfan Vospernik, viši pravni ekspert, Sekretarijat ESLJP

Ta radna grupa je počela svoj rad razmatranjem pitanja o roditeljskom starateljstvu, uključujući obavezu države da olakša kontakt između dece i onog roditelja s kojim deca ne žive stalno posle razvoda roditelja, o procesnoj pravičnosti i roditeljskom otuđenju. Učesnici iz Slovenije predstavili su iskustva svoje zemlje u tom pitanju, pozivajući se na slučaj *Eberhard i M. protiv Slovenije*.¹⁵ Grupa je potom razmotrila pitanje otmice deteta, ističući da se prilikom odlučivanja o pravičnoj ravnoteži između konkurentnih interesa sudovi moraju prvenstveno rukovoditi najboljim interesima deteta. Razmotreni su slučajevi u kojima se radilo o otmici deteta, uključujući slučajeve *X protiv Letonije*¹⁶ i *Nojlinger i Šuruk protiv Švajcarske*.¹⁷

Grupa je takođe razmotrila slične slučajeve *Maneson protiv Francuske*¹⁸ i *Labasi protiv Francuske*,¹⁹ u kojima se radilo o pitanjima u vezi sa surrogat majkama (rodiljama) i unutrašnjim poljem slobodne procene koje se državama u toj oblasti priznaje. Konačno, grupa je razmatrala slučajeve koji se odnose na sporove oko preseljenja deteta (*relocation*). Posebna pažnja bila je posvećena scenarijima u kojima se radilo o priznavanju stranih isprava o rođenju.

5.2.4. Radna grupa 2: Zastupnici države pred Evropskim sudom za ljudska prava - Izazovi u izvršenju presuda ESLJP u vezi s pravima dece

Moderatori: Katarina Harbi, viši pravni konsultant, AIRE centar, i Išani Šrivastava (Ishaani Shrivastava), advokatka, Advokatska kancelarija Devereux (Devereux) iz Londona

Ta radna grupa bavila se pitanjima izvršenja presuda ESLJP u vezi s pravima dece. Zastupnici države su, između ostalog, nacionalni koordinatori za izvršenje presuda. Posebno je naglašeno pitanje kašnjenja u izvršenju, kao pitanje koje je naročito važno u slučajevima u kojima se radi o deci zato što protok vremena može imati nenadoknadive posledice po dete. Mora se shvatiti da je finansijska naknada u slučajevima u kojima se radi o deci samo mali deo cele slike. Daleko su važniji praktični koraci koji se preuzimaju kako bi se izvršila presuda, na primer kako bi se dete ponovo spojilo s roditeljem ili kako bi se obezbedio stalni kontakt među njima. Tu je jedan od ključnih problema nedostatak saradnje između različitih institucija – policije, lokalnih vlasti, centara za socijalni rad, domaćih sudova. Mora postojati veća koordinacija između svih tih elemenata kako bi se osiguralo da država čini sve što je u njenoj moći da bi obezbedila izvršenje presude. Postoji problem kada jedan roditelj sprečava izvršenje presude time što ne sarađuje s vlastima. Međutim, domaće vlasti i dalje moraju činiti sve što je u njihovoj moći da bi obezbedile izvršenje presude.

5.2.5. Radna grupa 3: Predstavnici institucija za obuku u pravosuđu - Budući programi obuke za pri-padnike sudske profesije i potencijal za regionalnu saradnju

Moderator: Biljana Brejtvejt

Ta radna grupa razmotrila je probleme koji su inherentni identifikovanju i rešavanju pitanja s kojima se suočavaju države širom regionala, kao i potrebi za organizovanjem regionalne razmene stručnih znanja, uk-

14 *S. M. v. Croatia*, 19. jul 2018.

15 *Eberhard and M. v. Slovenia*, 1. decembar 2009.

16 *X. v. Latvia*, 26. novembar 2013.

17 *Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, 6. jul 2010.

18 *Mennesson v. France*, 26. jun 2014.

19 *Labassee v. France*, 26. jun 2014.

Ijučujući razmenu nastavnih metoda, podataka o resursima, publikacija, istraživanja, spiskova instruktora, kalendara i svega onoga što je korisno za regionalnu saradnju. Grupa je zaključila da obuka u pravosuđu treba da bude u većoj meri inovativna, da se usredredi na veštine, kao i na teme koje imaju regionalni značaj. Ocenjeno je da pitanje prava dece zahteva pristup koji će biti u većoj meri međuresorni i multidimenzionalni nego što je to danas slučaj. Grupa je pritom sugerisala da treba pokrenuti analizu obuka u pravosuđu kako bi se tokom vremena procenjivala njihova delotvornost i kako bi se izbeglo dupliranje obuka.

Grupa je razmotrila mogućnost da se u saradnji s vladinim predstavnicima sproveđe komparativna analiza da bi se utvrdili problemi koji su zajednički za region i kako bi se potom, radi prevazilaženja tih problema, organizovala regionalna obuka u saradnji s donatorima koji su aktivni na ovom prostoru. Takođe je potrebna dalja regionalna komunikacija kako bi se izbeglo dupliranje obuke i ocenjeno je da AIRE centar ima ključni značaj za pokretanje i usmeravanje tih napora. Grupa je preporučila da bi za sudije mogla biti korisna i obuka koja nije striktno pravna, na primer obuka o valjanoj analizi psihijatrijskih pregleda dece.

5.2.6. Radna grupa 4: Predstavnici NVO, zaštitnici građana i pravni eksperti – Glavni izazovi u oblasti prava deteta, uključujući decu kao podnosioce predstavki pred ESLJP i drugim međunarodnim telima

Moderatori: Džon Stoufer (John Stauffer), direktor za pravna pitanja i zamenik izvršnog direktora, organizacija Civil Rights Defenders, i Anika Okerberg (Annika Åkerberg), viša pravna savetnica, Organizacija Civil Rights Defenders

Završna radna grupa počela je tako što je pokrenula praktična pitanja u vezi s pogrešnim tumačenjem prava dece u nekim regionalnim medijama. Zaključeno je da to ukazuje na jednu uopšteniju pojavu – šire nepoznavanje prava dece u regionu, što ne isključuje ni nastavnike u školama ni psihologe. Nedostatak znanja koji je uočen i kod dece i kod profesionalaca dovodi do toga da je sprovođenje i izvršenje zakona koji postoje i dalje teško. Sudski postupci se kritikuju kao preterano dugi i smatra se da deca nemaju delotvoran pravni mehanizam pomoću koga bi mogla da ostvare svoja prava. Grupa je takođe naglasila da su neka deca posebno ranjiva, uključujući izbeglice, migrante, decu koja pripadaju manjinskim grupama, decu invalide i decu u zatvorima. Grupa je stavila do znanja da su nevladine organizacije, ombudsmani i pravni stručnjaci ti koji treba da nadziru postupke države, uključujući postupke koje država preduzima u vezi s pravima dece. Grupa je takođe naglasila da sudije treba da pohađaju posebnu obuku iz oblasti prava deteta. Osim toga, Grupa je razmotrila mogućnost da se izgrade odnosi s medijima kako bi im se pomoglo da objavljuju tačnije izveštaje o pitanjima koja se odnose na prava dece.

6. Preporuke i zaključci

- Sudovi moraju da shvate kako da se istinski rukovode najboljim interesima deteta u slučajevima u kojima odlučuju. Rezonovanje u odlukama i obrazloženje odluka moraju jasno pokazati da su izričito uzeti u obzir najbolji interesi deteta.
- Hitno odlučivanje i izvršenje presuda posebno su važni u slučajevima u kojima se radi o pravima dece. Protok vremena može naneti nepopravljive posledice detetu.
- Isto onako kao što ima negativne obaveze, država ima i pozitivne obaveze u pogledu zaštite prava dece. To se posebno odražava na slučajeve u kojima se radi o nasilju u porodici.
- Presudno je važno da države regionala razmenjuju stručna znanja i resurse kada je reč o zajedničkim regionalnim pitanjima. To je najbolji način da se svuda obezbedi delotvorno ostvarivanje prava dece.

7. Izrazi zahvalnosti

U šestoj godini svog održavanja, Forum sve više dobija na snazi. Organizacija *Civil Rights Defenders* i AIRE centar žeeli bi da izraze posebnu zahvalnost svima onima koji su omogućili održavanje Forum-a: to su Forin ofis Ujedinjenog Kraljevstva (*The UK Foreign and Commonwealth Office*) i Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju (*SIDA*) zato što su prepoznali značaj našeg rada i obezbedili nam sredstva da ga sprovedemo; sudije iz regionala koji sude u ESLJP i tesno su sarađivali u planiranju ovog događaja pružajući podršku evropskim integracijama zemljama regiona; zahvalnost dugujemo i svim učesnicima na njihovom angažovanju i doprinosu.

Ove godine aktiviran je veb-sajt (<http://rolplatform.org>) Forum-a o vladavini prava, na svim jezicima regionala. On sadrži materijal iz poslednjih pet godina, uključujući sve dnevne radove i izveštaje. Objavljanje tog materijala je toku. Sadržaj će se redovno ažurirati objavljivanjem novih vesti, članaka i tematskih publikacija. Nadamo se da će to biti korisno sredstvo i da će učesnici to preneti i svojim kolegama.

8. Forum o vladavini prava 2020.

Ovaj izveštaj će biti objavljen i podeljen svim učesnicima. Pozdravljamo sve povratne informacije koje će tokom narednog meseca stići o sadržaju i formatu jer će to pomoći da i Forum 2020. godine bude uspešan. Molimo vas da stupite u kontakt sa organizacijom *Civil Rights Defenders* (CRD) i AIRE centrom u vezi sa svim sugestijama koje želite da iznesete. Na osnovu tih povratnih informacija organizatori će predložiti teme za Forum naredne godine. Biće organizovane konsultacije da bi se izabrale odgovarajuće teme.

Hvala svima na doprinosu koji su pružili.

Radujemo se susretu 2020. godine.

Skraćenice

EKLJP (ECHR) – Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda

ESLJP (ECtHR) – Evropski sud za ljudska prava

EU – Evropska unija

EURODAC – Evropska baza podataka sa otiscima prstiju tražilaca azila

FRONTEX – Evropska agencija za upravljanje operativnom saradnjom na spoljnim granicama

SIDA – Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju

UNCRC – Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta